

LES GOLFES

TARDA DE TOROS

Cartell Plaça de Toros Monumental
(Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

El toro i el bou han estat des de les cultures més antigues animals que han merescut una certa veneració. A les coves del paleolític hi trobem sovint representacions de vacum, amb banyes ostensibles i també en abundància, en gravats rupestres del neolític que podien ser testimoni de tenir-los certa veneració.

En les mitologies clàssiques té també una rellevància especial el toro com a animal mític. En algunes ceràmiques decorades de l'antiga Creta es representen escenes de jocs, lluites i acrobàcies amb un toro. Un dels mites més coneguts de la Grècia antiga és el minotaure, animal monstrosos amb cap de toro i cos d'home fruit de la unió d'un toro blanc amb Parsifae, esposa del rei Minos. Engelosit, el rei, per venjança féu tancar el minotaure en un laberint d'on no sabia eixir, i s'alimentava de carn humana. Teseu va occir el monstre i va poder sortir gràcies a un cabdell de fil, facilitat per Ariadna, filla de Minos.

La Bíblia ens parla també del vedell adorat pels israelites en temps de Moisès. A l'antic Egipte, la deessa Isis es coronava amb dues banyes, que emmarcaven el disc solar, i en algunes dinasties els faraons es qualificaven de *toro poderós*. Entre els indis americans era usual el sobrenom de toro. I encara ara les vaques sagrades campen lliurement a l'Índia.

De tots és conegut el qualificatiu de *fort com un toro* donat a un heroi especialment forçut o de *tenir uns testicles com un toro* si és considerablement fort i agosarat.

Per les nostres terres havia estat costum, especialment durant les festes de Carnaval, fer córrer els bous. En alguns llocs de Catalunya s'enviaven els animals pels carrers, espantats per la jovenalla. En altres es feia un tancat amb carros a la plaça on es desafiaven els bous, neguitejant-los, posant-los cintes o esverant-los, desafiant les embranzides i fins i tot matant-los.

**A ANDORRA ES VIVIA A LA FRANCESA.
PELS CARRERS ES VENIEN ELS DIARIS
L'INDÉPENDANT I LA DEPÊCHE.
SE CELEBRAVA EL 14 DE JULIOL
HI HAVIA GENDARMES UNIFORMATS
A LA VEGUERIA FRANCESA I GUÀRDIES FRANCESOS
DIRIGIEN EL TRÀNSIT**

Hi havia pobles on presidia la festa l'autoritat local. Havien estat famosos els correbous de Cardona, Vic i Figueres.

En les nostres contrades, un cop acabades les curses de bous, es donava pas a balls de germanor on tenien un protagonisme especial els que havien participat en la cursa. Eren coneguts com a contrapàs de les banyes o dels bous.

El Contrapàs del Bou, de Sant Julià de Lòria. A Costumari català: el curs de l'any, p. 209
(Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

Joan Amades, en el costumari català, ens diu que “antigament, al llogaret de Sant Julià de Lòria, havien ballat una mena de contrapàs del bou. Tots els fadrins formaven un rest molt llarg agafats per la faixa. El del davant anava vestit de dona amb faldilles ben llargues i sobretot vermelles. Portava al cap un gran cistell ple de roba també vermella. Per tal de defensar-se dels atacs del bou, portava una agullada. El bou, atret pel color roig del vestit del capdavanter, tractava d'atacar-lo i aquest l'esquivava amb l'agulló, alhora que amb l'altra mà sostenia el cove que duia al cap perquè no li caigués. La colla, sense perdre el ritme de la dansa, havia de fugir del bou per tal d'evitar la seva fúria, puix que el fadrí major, punxant-lo amb l'agullada, el feia enardir. Per altra part, la gràcia dels dansaires consistia en estirar la cua del bou per irritar-lo. Aquest joc donava lloc a molta gatzara i a gran bullícia, no exempta de cert perill, car, per més que els bous eren manyacs i tenien més por que una altra cosa, a còpia d'amoïnar-los s'arribaven a

enfuriar. Si altres incidents no ho precipitaven, hom donava per llest el contrapàs quan aquell que menava li queia el cove del cap”.

A Barcelona, fou durant un Carnaval al segle XVII que va tenir lloc la primera cursa de braus feta a l'estil castellà, sota el patrocini del virrei.

**A LA MÉS CONEGUDA SALA DE BALL
I D'ATRACCIONS DEL PAÍS, LA ROTONDA, S'OFERIA
CADA DIA ESPECTACLES DE FOLKLORE FLAMENC
EN UN AMBIENT PROPI D'UN CORTIJO ANDALÚS**

La importància que tenia el toro com a animal procreador d'una bona vacada va fer que des dels anys 1930 una Comissió del Consell General es desplaçés a Suïssa periòdicament a fi d'aconseguir un bon reproductor que passava a ésser propietat pública. Tots els ramaders que ho desitjaven podien portar les vaques a ésser muntades pel toro comunal.

Acabada la Segona Guerra Mundial, els francesos que es beneficiaven de vacances pagades es dedicaren a viatjar. A fer turisme. I varen descobrir Andorra. Els preus avantatjosos que per a ells representaven el canvi de francs a pessetes i trobar als comerços d'Andorra productes difícils d'adquirir a França van propiciar que a l'estiu Andorra s'omplís de gent. Foren els anys en què el turisme més modest omplí les prades de tendes de campanya. Fer càmping era moda. Els de més edat o amb més mitjans omplien els hotels de les Valls de tal manera que, en no disposar de prou habitacions, es llogava cambres a les cases particulars.

A Andorra es vivia a la francesa. Pels carrers es venien els diaris *L'Indépendant* i *La Dépêche*. Se celebrava el 14 de juliol. Hi havia gendarmes uniformats a la Vegueria francesa i guàrdies francesos dirigien el trànsit. Es podia fer cues de cotxes des d'Encamp fins a Andorra. Ens avituallàvem de farina francesa per passar l'hivern, de sucre, d'ous i pollastres del Lauragués, de ciment de Lafarge, de carburants Shell, Esso o Total, de vehicles Peugeot, Simca o Citroën, de camions Berliet o Panhard i fins i tot les cigarretes Gauloises i Celtiques competien amb les andorranes. Als bars es bevia Byrrh, Suze, Dubonet, St. Raphael... Els refrescos es deien Ops i Orangine i els més valents bevien Absenta, Pernot o Ricard.

En contrapartida, nosaltres omplíem els comerços del que demanaven els francesos: moscatell, anís, sardines, cloïsses, cabassos, forcs d'alls, gavadines,

espardenyes i un reguitzell de *souvenirs* espanyols: guitarres, panderetes, castanyoles, *manolas*, toros i toreros, *peinetas* i *mantillas* i tots els models possibles de nines representant sevillanes, gitanes, *bailaoras* i farbalans.

(Fons Pere Canturri Montanya)

Els francesos, que no tenien gaire clar què era Andorra, ens identificaven sovint amb un tros d'Espanya. En aquest ambient, fins i tot un fotògraf de fires espanyol va posar en un dels llocs cèntrics de la capital una parada on per pocs diners i traient el cap per un forat o vestit de torero o *manola* et podies emportar una fotografia com si haguessis estat al bell mig d'Andalusia.

Als comerços d'Andorra es venia de tot i barrejat, exposant-ho a les façanes i al carrer.

Als restaurants s'oferia la paella d'arròs gairebé com a plat nacional. Venir a Andorra, com es deia en un àpat turístic, era menjar la *paella* i les *almecas*.

A ANDORRA HI HAVIA GENT QUE ENCARA RECORDAVA VELS TEMPS DEL CORREBOUS I TAMBÉ ANDORRANS QUE HAVIEN EMIGRAT ELS ANYS 20 I 30 DEL SEGLE PASSAT A BARCELONA, ON HAVIEN ADQUIRIT AFICIIONS TAURINES

A la més coneguda sala de ball i d'atraccions del país, *La Rotonda*, s'oferia cada dia espectacles de folklore flamenc en un ambient propi d'un *cortijo* andalús.

Un dels hotels que s'inauguraren a Andorra amb assistència d'autoritats i fins i tot benedicció del capellà

s'anomenava *Hotel Festa Brava*. Les parets interiors es decoraven amb escenes taurines, gitanes, *manolas*, processons d'encaputxats i fins i tot la Giralda de Sevilla. I al barri antic d'Andorra la Vella s'obria un bar, el *Bar el Quite*, d'evidents connotacions taurines.

Com hem dit anteriorment, una de les begudes de consum molt apreciat era l'anísat. Les absentes, el Pernod i el Ricard. En bevien els andorrans i els visitants. Hi havia bars que hom considerava especialistes a servir-los. Al *Bar Julio*, a Andorra la Vella, servir una absenta o un Pernod era tot un ritual. Hi havia fins hi tot vasos especials o culleretes foradades on dipositar el sucre per vessar amb precaució l'aigua, que a poc a poc s'enterboliria amb el licor. Era tot un art apreciat pels *conaisseurs*.

El consum de Ricard era talment important, que el mateix propietari de la marca Paul Ricard s'interessà pel petit país d'Andorra. Hi féu amistats. I es relacionà amb l'Unió Hotelera i el Sindicat d'Iniciativa. Fins i tot es va dir que va oferir un port de mar a la seva illa de Bandol a la Costa Brava, residència on rebia els andorrans.

Per les seves gestions comercials i personals nomenà un representant especial que ben prompte fou popular a les Valls, Mr. Pierre Fournie de la Martinie.

El Sr. Paul Ricard era un gran amant dels toros. Coneixedor de la Camarga, era propietari d'una selecta ramaderia.

A Andorra hi havia gent que encara recordava vells temps dels correbous i també andorrans que havien emigrat els anys 20 i 30 del segle passat a Barcelona, on havien adquirit aficions taurines.

Així s'uniren els elements exposats anteriorment: uns andorrans amants dels toros, un empresari que n'era gran aficionat i un turisme que, confonent les Valls d'Andorra amb un tros d'Espanya, era propens a consumir tot el que fes referència al folklore andalús.

Un dia d'estiu, de sol aclaparador, a les parets i vitrines d'Andorra un cartell de vistós colorit anunciava:

“PLAÇA DE TOROS MONUMENTAL

Diumenge 30 agost de 1970

Tarda a les 17 h

Gran Corrida sense picadors

Amb permís de l'autoritat i si el temps ho permet, es torejaran, es banderillejaran i seran morts a estoc

6 escollits *novillos* toros -6
De l'acreditada ramaderia dels
Hereus de Juan Luis Fraile

Pels valents espases

Amador SANCHEZ

Pepe ORDOÑEZ

Angel QUINTANA

Amb llurs corresponents quadrilles, amb els
famosos banderillers *Rafaelillo* i *Herrerita*.

Servei d'Autobusos per a totes les Valls.

Taquilles a la plaça i a l'Oficina del Sindicat
d'Iniciativa

Organització: Fournie de la Martinie"

Com s'havia arribat aquí?

A l'anuari *Guia d'Andorra* de l'edició dels anys 1969-
1970 llegim:

"Club Taurí d'Andorra"

"La idea de la constitució del Club Taurí d'Andorra
va néixer d'una entrevista entre el M.I. Síndic
d'aquell moment Sr. Julià Reig i el Sr. Paul Ricard,
posada en pràctica pel Sr. Fournier de la Martinie,
resident francès a les Valls d'Andorra des del 1950.

La Plaça de Braus Monumental va ésser aixecada
en un temps rècord de cinc setmanes, damunt
d'un terreny que va cedir amablement la família
Montanya-Sangrà en el lloc anomenat Les Closes
de Les Escaldes.

Fou reconegut des del primer dia *Empresa d'inte-
rès turístic*. La plaça de Braus ha estat, durant
bastant temps, l'únic centre d'estudi taurístic a
la disposició dels visitants i vacanciers. Nombroses
han estat les vedets internacionals que hom hi ha
vist actuar, com per exemple: Lluís Mariano, Dalida,
Gilbert Bécaud, Johnny Holiday, Annie Cordy,
Antonio Machín, Antonio Molina, etc. També hi
han representat sessions de circ, de folklore
(finals dels Jocs Pirinencs), de *catch*, de música
(Orquestra Municipal de Barcelona), de Teatre
(*L'Arlesiana*). A més, corrides tradicionals amb la
representació, entre altres, d'Antoni Bienvenida,
César Girón, Antoñete, etc., i aquest any el gran
esdeveniment de la presentació de les màximes
figures del *toreo*: Manuel Benítez *El Cordobés* i
Palomo Linares.

A causa de l'existència de la plaça de Braus, l'a-
fició taurina ha esdevingut una realitat a les Valls,
materialitzant-se en la creació de diversos Clubs
o Penyes, com el Club Taurí Andorra, la Penya La
Truita d'Andorra la Vella, la Penya el Suso de Les
Escaldes, la Penya Terremoto a Sant Julià de Lòria
i el Club Taurí Ricard, de Les Valls d'Andorra,
essent solament aquest darrer el que queda consti-
tuït amb els seus trenta dos socis, donant la sen-
sació que esdevindrà cada vegada més important.

La plaça de Braus d'Andorra, la més alta d'Euro-
pa, construïda a base de ferro i amb graonades de
fusta, no té res a envejar a les altres places quant
a serveis indispensables: socorrals, *xiqueros*, qua-
dres, infermeria, capella, *camerins*, *cortijo* de
recepció, sonorització i enllumenat, a més de bar.
Tenint una capacitat de 4.000 places per a les
corridos i 5.200 places pels altres espectacles, es
fa mereixedora del nom de Monumental, ja que és
la única plaça del món que pot aixoplugar la
població nacional d'Andorra. Així doncs,

Visca l'afició andorrana, i
Visquen les Valls d'Andorra.

El President Fundador del Club Taurí
RICARD D'ANDORRA,
ESTEVE DOLÇA"

Entrada Concert Manolo Escobar
(Fons Pere Canturri Montanya)

La comercialització d'una beguda, els ingressos que
produïa, una explotació del turisme d'aquells anys i el
mecenatge del propietari de l'aperitiu, Paul Ricard,
havien acabat de posar Andorra a l'Espanya *cañí*.

L'any 1974 un professor d'història de Lleida Federico
Lara Peinado escrivia una guia titulada *Andorra* i deia:

“en Les Escaldes se ubica una formosísima plaza monumental de toros, en un lugar conocido como *Les Closes de les Escaldes* que además de presentar diferentes y variados espectáculos musicales, ofrecen a los aficionados andorranos y amantes del arte de Cúcharas, novilladas y corridas de toros. Su aforo es de 4.000 personas y a pesar de estar construida a base de madera y estructura metálica, posee todos los servicios auxiliares necesarios. Dichos espectáculos se siguen con enorme interés en esta plaza, la más alta de Europa.”

Una petita guia titulada *Andorra pocket guide* en l'apartat *Sports et amusements* apuntava:

“courses de toros. Les arenes, dirigées par Mr. P. Fournier de la Martinie, offre annuellement aux touristes une série de spectacles locaux et internationaux (corridas y novilladas) de juin à septembre.

Des très connus et célèbres *toreros* comme EL CORDOBÉS, CESAR GIRÓN, PALOMO LINARES etc..., sont passés en Andorre pendant la saison 1969. Deux fois par semaine tout le monde peut s'amuser et passer d'agréables soirées en participant aux courses de vachettes pour les amateurs.”

La notícia s'acompanyava de dues fotografies, l'una titulada així: “Le célèbre Cesar Girón, toréant aux arènes d'Andorre pendant la saison 1969 (Photo Peig)”, i l'altra deia: “Un des plus grands matadors, *El Cordobés* qui fit un excellent travail dans nos arènes en 1969 (Photo Peig)”.

Les curses de vaquetes es veien sovint amenitzades per un personatge espanyol que vivia a Andorra i feia d'enllustrador. Era molt popular. Venia de Lleida, on sembla que havia participat en alguna cursa de toros. Se'l coneixia amb el nom del *Mangas*. Era un simpàtic borratxi i solia sortir a la plaça de toros fent riure el públic amb les seves demostracions de gran torero, que solien acabar amb corregudes empaitat pel toro o fent tombarelles per terra i provocant el riure de tothom.

Durant uns quants anys la plaça de Braus i els espectacles que s'hi celebraven van ser un èxit. Però hi havia un problema, la inseguretat del temps tan canviant durant l'estiu a la muntanya. El temps feia anul·lar moltes activitats. Llavors es decidí traslladar la plaça de lloc i fer-la coberta.

L'obra, amb un sostre transparent que permetia la llum diürna amb unes magnífiques instal·lacions llumíniques per als espectacles nocturns, fou tot un èxit. *La Vanguardia* l'any 1978 en publicava una fotografia amb un torero en acció i titulava:

Andorra pocket guide, 1970. p. 112
(Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

“En Andorra se encuentra la única plaza de toros del mundo cubierta”.

Amb el temps, l'afició pels toros anava desapareixent. L'exotisme que tenia pel turisme francès va desaparèixer tal com minvava l'afluència de francesos al Principat, rellevats pel turisme espanyol, que venia a Andorra a comprar el que no trobava a Espanya. Encara durant un temps s'hi varen celebrar festes populars. Finalment, situada on ara es troba, davant de l'edifici del Govern, ha canviat totalment la seva primitiva funció, i ha esdevingut un dipòsit i un taller de vehicles d'obres públiques del Govern.

Pere Canturri Montanya